

Alma Jeftić

Između ludila i užitka u evropskim granicama

I dio

Psihoanalitičko porijeklo zakona i zabrane

Hieronymus Bosch je čovječanstvo zamišljao kao mali brod ludaka koji plovi bez cilja nikada ne pronalazeći svoju luku. To je, za njega, bio način na koji ljudi provode vlastiti život: oni jedu, piju, flertuju, varaju, igraju smiješne igre, teže neostvarivim ciljevima.

Ekscentrik i genijalac istovremeno, Bosch svojom slikom „Brod ludaka“, nije samo dirnuo u srca, nego je i „uronio“ čovječanstvo u punu svjesnost. Te zlobne i monstuozne figure koje je predstavio skrivene su kreacije našeg unutrašnjeg samoljublja, izobličeni demoni koji djeluju s druge strane hrabrosti. Od tog su vremena ludilo i ludak postali glavne ličnosti, istovremeno i prijetnja i poruga, i bezumlje svijeta i ismijavanje ljudi, kako je to naglasio Michel Foucault. Od tog je vremena i zatvaranje, kao način da se izbjegnu strah i sablazan, stupilo na scenu.

Još je *Friedrich Nietzsche* tvrdio kako je tijelo društvena struktura, a, prema tome, filozofija samo interpretacija tjelesnih stanja, bila ona otkrivena ili skrivena. *Michel Foucault* je, skoro stoljeće kasnije, elaborirao Nietzscheovu tezu o tijelu kao mnogostrukosti, koja je u osnovi afektivna i instinktivna (Dionizijska), primarno i istinsko bojno polje za rat između instinkata. Ono je mnogostruko prije svega jer je korelat i funkcija fundamentalno heterogenih psiho-fizioloških procesa, ekspresija višestrukih nagona i afekata, prije nego besmrtna, transcendentalna ili metafizička suština. Zbog toga je i došao na ideju da u svom djelu pod nazivom „Nadzirati i kažnjavati“ historiju kaznenih mjera predstavi na osnovu historije tijela.

Jacques Lacan je tvrdio da mi ne uživamo uprkos zakonu, nego baš zbog njega. To je ono što njegov termin *jouissance* označava: to nije naziv za instinktivni užitak koji se suprotstavlja zakonu, to nije ni ispunjenje nekog prirodnog zahtjeva, niti trenutno obustavljanje moralnog ograničenja, to je Lacanov termin za ono što je Freud označio kao nagon za smrti. To je naziv za dimenziju patnje i kazne koje nastanjuju ljudski užitak, dimenzija koja je moguća samo zato što su tijelo i njegovo zadovoljstvo u osnovi denaturirani, uvijek vezani za predstavljanje.

Princip zadovoljstva, prema Lacanu, funkcioniše kao ograničenje užitka, jer je zakon taj koji naređuje pojedincu da uživa što je manje moguće. Istovremeno, pojedinac konstantno pokušava da prekorači zabrane usmjerene na njegov užitak, da ide iznad, „s one strane“ principa zadovoljstva. Rezultat prekoračenja principa zadovoljstva je, prema Lacanu, bol, sve što preostaje je samo jedan mali dio zadovoljstva koje pojedinac može primiti.

Taj „bolni princip“ je nazvao *jouissance*. *Jouissance* je tako vezana za kaznu, organizirana ne u inat represivnim sporazumima čovječanstva, ne kroz kršenje moralnog zakona, nego kroz odnos sa zakonom. Uživanje po sebi je na neki način nametnuto, naređeno, jer kada uživamo, nikada to ne činimo spontano, nego uvijek pratimo određene naredbe. Psihoanalitički naziv za te naredbe je *Superego*.

Ovdje pronalazimo jedan poseban oblik moći, koji nas od prirodnog zakona dovodi do zakona jezika, u kojem je sila povezana sa predstavom. Odnos između zakona i prestupa je takav da zakonska pravila postoje ne da bi „pritiskala“ ili

„zabranjivala“, nego da bi proizvodila svoje sopstvene iznimke, ne da bi funkcionirala nego pogrešno funkcionirala, manifestirajući tako nepotpunost zakona, nemogućnost zatvaranja, element nedostatka koji destabilizira strukturalnu, simboličku totalnost. Kao rezultat, simboličko funkcionira samo na osnovu te iznimke, tog neobičnog podsjetnika, kao da zakonska pravila nekako ovise od nivoa pogrešnog i izopačenog užitka („nagon za smrću“ ili „jouissance“).

Freud je objasnio odnos između zakona i prestupa u djelu „Totem i tabu“, predstavljajući dva praiskonska oblika oca. To ne upućuje odmah na pojmove zabrane ili zakona, nego otkriva praiskonsku podjelu prema kojoj je zakon povezan sa izopačenjem zakona. Freud nije zamislio želju kao prirodnu činjenicu, koja će eventualno, s pojavom kulture, biti organizirana pomoću različitih zabrana. On je zapravo prikazao da je porijeklo striktno i snažno mitsko.

Jedan od dva vida oca je onaj koji predstavlja ograničavajuću funkciju kastracije, dok je drugi otac Prahorde, mitska figura koja je, prije nego što je ubijena, posjedovala sve žene i stajala negdje izvan zakona. Njegov užitak je bez ograničenja, on ga pronalazi u despotskom kažnjavanju.

PR

DIOGEN pro kultura
<http://diogen.weebly.com>